

Wichrów, kościół pw. Narodzenia NMP, badania stratygraficzne ścian wnętrza- do 3 m

Badania stratygraficzne ścian wnętrza kościoła p.w. Narodzenia NMP w Wichrowie (gm. Kostomłoty, woj. dolnośląskie)

Badania i opracowanie:
Artur Jarkiewicz, Katarzyna Wantuch-Jarkiewicz

Wrocław 2018

**Za zgodność
z oryginałem**

Ks. Rafał Kupczak
[Signature]
PROBOSZCZ

RenovArt
Katarzyna Wantuch-Jarkiewicz
ul. Witebska 14, 51-351 Wrocław
tel.: 608 309 908 • NIP 956-111-19-19
[Signature]
Renovart, 2018©

❖ CELE OPRACOWANIA

Celem opracowania jest dokumentacja przeprowadzonych badań stratygraficznych „in situ”. Badania stratygraficzne miały odpowiedzieć na następujące pytania:

- Czy w kościele, pod wtórnymi warstwami znajduje się oryginalna polichromia
- Określenie stanu zachowania
- Określenie pierwotnej kolorystyki ścian
- Ilości warstw przemalowań oraz ich zakresu

Przeprowadzono również oględziny konserwatorskie w czasie których

- Określono stan zachowania tynków i warstw malarskich na nim leżących
- Określono przyczyny zniszczeń

❖ METODYKA BADAŃ

W miejscach wytypowanych do badań wykonano odkrywki schodkowe do lica muru. Wybrane miejsca są reprezentatywne dla całego wnętrza kościoła (nawa kościoła, ściana łuku tęczowego, prezbiterium). Odkrywki wykonano do wysokości 1,6 m, w pasie największych zniszczeń.

❖ HISTORIA OBIEKTU

Wichrów (*Wytherow* – 1267 r.; *Wicherow* – 1315 r.; *Primo Wicherow* – 1360 r.; *Wytherow* – 1390 r.; *Weicherau* – 1795 r.) to niewielka miejscowość oddalona 10 km na południowy zachód od Kostomłotów, w pobliżu autostrady A4. Pod względem administracyjnym przynależy do gminy Kostomłoty w powiecie średzkim w województwie dolnośląskim.

Wichrów jest wsią ulicową, rozciągniętą wzdłuż osi wschód-zachód. W układzie przestrzennym miejscowości zauważa się podział na wschodnią część wsi z wyodrębnionym wrzecionowatym nawsiem oraz na część zachodnią z rozległym założeniem folwarcznym i stawem w centrum wsi

W środkowej części nawsia – w obszarze najstarszej części miejscowości znajduje się zespół kościoła z cmentarzem otoczonym murem z łupka. Po wschodniej stronie kościoła znajdowała się posesja szkoły katolickiej. Do nawsia przylega od strony zachodniej staw – zarysem zbliżony do trójkąta.

1. Rys historyczny

Najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z 1267 r., kiedy to szpital trędowatych we Wrocławiu otrzymał od biskupa wrocławskiego Tomasza prawo pobierania dziesięciny z Wichrowa (*Wytherow*). Kolejne informacje o miejscowości pochodzą już z dokumentów XIV-wiecznych. W dokumencie klasztoru lubiąskiego z 27 stycznia 1315 r. jako świadek wymieniony został Hermann, sołtys z wsi określonej jako *Wicherow* – dokument ten regulował zobowiązania niejakiego Siffrida von Baruth, pana na Osieku względem klasztoru.

Łódź
miejscowość

W 1354 r. do Wichrowa należało 29 tzw. małych łanów i kolejne 3 łany pół. W rejestrze dziesięcin proboszcza z Kostomłotów Michaela Sedel, do którego należał kościół w Wichrowie z 1435 r. podane zostało, że w Wichrowie było 13 gospodarzy z 22 i ½ łanami pół. Zgodnie z rejestrem dziesięcin z 1517 r. w Wichrowie było 16 gospodarzy, a areal liczył 31 łanów.

Pierwsze informacje o dobrach w Wichrowie zapisano w dokumencie z 13 listopada 1351 r., w którym potwierdzone zostały prawa rycerza Heinricha de Swyn do tutejszych posiadłości. Z 1435 r. pochodzi wzmianka o dobrach, których właścicielem był pan z Wichrowa – Johann Swen. On to wówczas sprzedał kapitule katedralnej we Wrocławiu roczny czynsz z Wichrowa. W 1510 r. w dokumencie biskupa wrocławskiego z 21 czerwca zostało potwierdzone, że niejaki Wenzel von Schweinichen przekazał Heinzowi i Mertenowi Schnorrbein wieś i majątek w Wichrowie, a jeśli ci nie pozostawią spadkobierców, majątek miałby zostać przekazany na brata Jerzego Schnorrbeina.

Z protokołu biskupa Neandra z wizytacji kościoła w Wichrowie z 31 sierpnia 1666 r. wynika, że miejscowość wówczas była w posiadaniu wdowy po rycerzu von Seidlitz. O dobrach wiadomo następnie, że 25 czerwca 1701 r. Filip Hermann Ernst sprzedał dobro i siedzibę rycerską wraz z wszelkimi przynależnościami (m.in. folwark, gospodę, młyn i owczarnię) Rudolfowi von Seydlitz za 18 000 talarów. Nowy właściciel był też właścicielem majątków w Jarosławiu i Stróży.

13 grudnia 1703 roku Wichrów wraz z innymi dobrami należącymi do poważnie zadłużonego klasztoru w Legnickim Polu został zakupiony przez opata klasztoru benedyktynów w Braumowie Othmara Zinke. Majątek należał do opactwa benedyktynów aż do sekularyzacji dóbr kościelnych w 1810 r.

Do 1849 r. majątek w Wichrowie był domeną królewską. Wówczas powierzchnia zabudowy dworskiej wynosiła 5 morgów. W tym roku dużą część majątku zakupił niejaki Hersel, wzmiankowany w księgach adresowych jeszcze w 1873 r. W 1886 r. majątkiem zarządzali jego spadkobiercy (zapewne była to jego córka Mathilde, po mężu Schwanke), która przekazała majątek w dzierżawę swojemu zięciowi Paulowi Thammowi. Od 1891 r. jako współwłaściciel figurował radca prawny Theodoline Grosch z Wołowa; dzierżawcą nadal był Paul Tamm. W 1894 r. współwłaścicielami byli Clara Thamm z domu Schwanke i Theodoline Grosch ze Strassburga, dzierżawcą Paul Thamm, natomiast w latach 1898-1909 Paul i Clara Thamm z domu Schwanke oraz R. Grosch. Jeszcze w 1898 r. dobra były dzierżawione przez Paula Tamm. Do 1912 r. jako właściciele figurowali Clara Thamm i D. Grosch z Baden-Baden. W 1912 majątek zakupił Fritz Pucher (wzmiankowany w księgach adresowych do 1937 r.); jego syn był natomiast ostatnim właścicielem dóbr.

Od lat 80. XIX w. do majątku należało 147 ha pół (następnie powiększono areal o 10 ha), w tym 6 ha zajmowała zabudowa folwarczna, w 1894 r. wspomniany został staw, a od 1930 r. - park. W folwarku

hodowano konie, bydło i owce, od lat 20. również trzodę chlewną. Prowadzono uprawę pszenicy i buraków cukrowych, a następnie również jęczmienia.

W 1795 we wsi należącej do klasztoru w Legnickim Polu obok pańskiego folwarku i katolickiego kościoła filialnego istniała szkoła, karczma, wiatrak i kuźnia. Znajdowało się tu 10 gospodarstw należących do kmieci, 3 – do wolnych i 8 – do zagrodników omłockowych, 24 inne budynki, w sumie 49 domostw. Wieś liczyła 259 mieszkańców, wśród których był gorzelnik i czterech tkaczy lnu. Do miejscowości należała *Straßkretschan* – była to karczma położona samodzielnie, przy której znajdowały się dwie zagrody wiejskie.

W 1830 r. w królewskiej już wsi znajdowały się 53 domy, wieś zamieszkiwało 335 mieszkańców, w tym 35 ewangelików, znajdował się tu wiatrak, browar, gorzelnia i karczma. W 1845 liczba domów wzrosła do 56, wieś liczyła 384 mieszkańców (w tym 50 wyznania ewangelickiego należący od 1836 r. do parafii w Mieczkowie), wymieniono ponadto m.in. 5 warsztatów tkackich, 9 innych warsztatów rzemieślniczych oraz 4 handlarzy. Do miejscowości nadal należała położona niedaleko miejscowości karczma.

W 1906 r. wieś liczyła 299 mieszkańców, a w 1941 r. – 253.

Kościół w Wichrowie po raz pierwszy wzmiankowany w 1435 r. W okresie reformacji kościół przez kilkadziesiąt lat pełnił funkcję świątyni ewangelickiej i był wówczas obsługiwany przez duszpasterza z Pichorowic, księdza proboszcza Jerzego Bernarda Gillnera. W 1601 r. parafialne beneficjum w Wichrowie było dzierżawione niejakiemu Simonowi Tzoche.

W czasie wojny trzydziestoletniej świątynia uległa znacznym zniszczeniom. W protokole wizytacyjnym z 1666 r. zapisano, że stan kościoła był bardzo zły, bliski ruiny. Była to budowla murowana z cegły z przyporą łukową i dachem krytym słomą, z drewnianą wieżą z dwoma dzwonami. W kościele znajdował się ołtarz z wizerunkiem Ukrzyżowanego Chrystusa, a tabernakulum z żelazną kratą znajdowało się w murze za ołtarzem.

Od 1703 r. do 1810 r. prawo patronatu nad kościołem miało opactwo benedyktynów z Legnickiego Pola.

Obecna, barokowa świątynia wybudowana została w 1755 r. na starszych fragmentach z XV w.? Około 1800 r. naprawiono dach. W 1850 r. dobudowano wieżę, w 1904 r. (?) dobudowana została kruchtę. Kościół był remontowany w 1965 r. We wnętrzu zachował się barokowy wystrój z okresu budowy świątyni.

W latach 1755-1944 kościół pełnił rangę filialnej świątyni parafii w Osieku. Obecnie jest kościołem filialnym parafii w Kostomłotach.

Ciekawymi elementami wyposażenia kościoła są ołtarz główny, rokokowy z 1755 r., uzupełniony w 1943 r., z obrazem Wniebowstąpienia NMPanny oraz figurami św. Anny i Joachima. Archiwalne fotografie wnętrza z widokiem na prezbiterium oraz ołtarza głównego z 1931 r. ukazują nieco skromniejszą formę, którą wzbogacono poprzez dodanie figur aniołów i ozdobnych relikwiarzy, umieszczonych obok figur rodziców Marii (il. 1, il. 2).

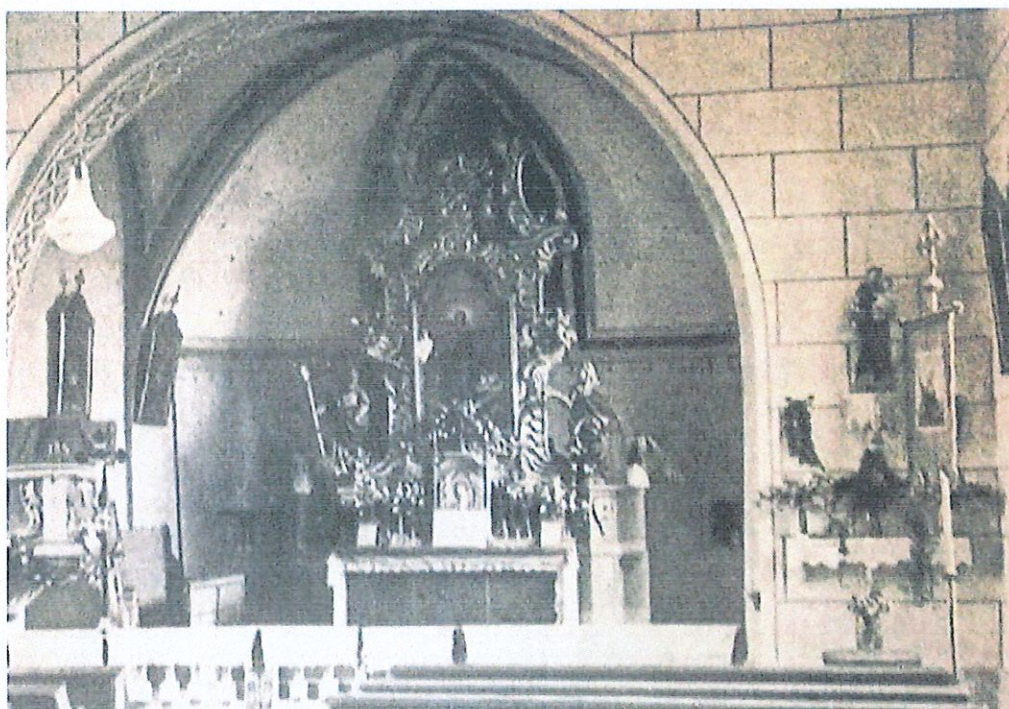
Ponadto należy wymienić ambonę z ok. 1755 r., renesansową, piaskowcową chrzcielnicę z XVI w. z rokokową nakrywą z ok. 1755 r., emporę muzyczną z ok. 1755 r. z prospektem organowym z

4

ćw.

XIX

w.

il.1 archiwalna fotografia wnętrza kościoła w Wichrowie ok. 1931 r.

II. Opis

Kościół filialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Wichrowie usytuowany jest w centrum miejscowości, przy drodze, na otoczonym kamiennym murem terenie. Kościół jest orientowany, murowany z cegły i kamienia, tynkowany. Bryła kościoła jest zwarta, korpus założony na planie prostokąta, nakryty ceramicznym dachem dwuspadowym, z wyodrębnionym niższym i oskarpowanym prezbiterium o zaokrąglonych narożach, nakrytym wielospadowym dachem. Od zachodu do korpusu przylega czterokondygnacyjna wieża, zwieńczona ostrosłupowym hełmem krytym blachą, zakończonym krzyżem i kulą. Przylegająca od północy do prezbiterium zakrystia oraz

współcześnie dobudowana kruchta południowa nakryte zostały dachami pulpitowymi. Wejście do kościoła w elewacji wieży ujęte tynkową opaską spiętą na osi kłincem. Wnętrze jest jednonawowe, nakryte sufitem z fasetą, a prezbiterium nakryte sklepieniem krzyżowym z wyciągniętymi szwami i lunetą od strony wschodniej. Zakrystię nakrywa sklepienie krzyżowe.

We wnętrzu dominuje rokokowe wyposażenie z ok. 1755 r., na które składają się ołtarz główny, ambona, nakrywa chrzcielnicy i empora muzyczna. Starsza jest renesansowa, piaskowcowa chrzcielnica z XVI w., a nowszy prospekt organowy z 4 ćw. XIX w.; Warty wspomnienia jest mur cmentarny wraz z wmurowanymi kamiennymi krzyżami pokutnymi. Pod względem stylowym kościół reprezentuje formy barokowo-eklektyczne.

il.2 Wicherów, ołtarz główny, ok.1931 r.

Literatura:

Ks. Mieczysław Kogut, *Dekanat Kąty Wrocławskie, cz. II, Kąty Wrocławskie 2003* Ks. Mieczysław Kogut, *Dekanat Kąty Wrocławskie, cz. III, Kąty Wrocławskie 2004* *Biuletyn Gminny, Kostomłoty 2005*

Panorama kościoła w Wicherowie wykonana przez Agencję Fotograficzną 'Panoramica' we Wrocławiu (www.dolnyslask360.pl)

❖ OPIS OBIEKTU

Kościół murowany, jednonawowy, orientowany. Od wschodu zamknięty półkolistą apsydą, od zachodu trzykondygnacyjna wieża zakończona blaszanym hełmem w kształcie graniastosłupa. Kondygnacje artykułowane gzymsami, w drugiej pojedyncze okna, w trzeciej triforium, obecnie zewnętrzne okna zamurowane. Otwory okienne zakończone łukami prostymi, we wnętrzu barokowy wystrój z okresu budowy kościoła.

Kościół przykryty dachem dwuspadowym, dachówka ceramiczna.

Celem niniejszego opracowania jest dokumentacja wykonanych in situ badań stratygraficznych ścian wnętrza kościoła, określenie oryginalnej kolorystyki wnętrza

❖ STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Kościół jest po gruntownym remoncie. Prace remontowe objęły:

- Wymiana dachówki
- Wykonanie nowej instalacji gromowej
- Wykonanie nowych rynien, rur spustowych
- Położenie nowych tynków wraz z malowaniem fasady
- Uporządkowania terenu wokół kościoła w zakresie odprowadzenia wody z sąsiedztwa kościoła (drenaż wokół budynku, kanały odprowadzające).

Obecnie, we wnętrzu kościoła panują dobre warunki klimatyczne. W kościele nie ma wilgoci, jest okresowo wietrzony. Przeprowadzono prace na zewnątrz znacznie przyczyniły się do uzyskania takiego stanu. Zastane „in situ” zniszczenia są wynikiem wcześniejszych remontów i użyciem nieodpowiednich materiałów i technologii.

❖ ZESTAWIENIE MIEJSC DOKONANYCH ODKRYWEK

- Odkrywka nr 1, prezbiterium, ściana południowa
- Odkrywka nr 2, prezbiterium, ściana północna
- Odkrywka nr 3, nawa ściana południowa
- Odkrywka nr 4, nawa, ściana południowa
- Odkrywka nr 5, nawa, ściana południowa
- Odkrywka nr 6, nawa, ścian południowa
- Odkrywka nr 7, nawa, ściana północna
- Odkrywka nr 8, nawa, ścian południowa
- Odkrywka nr 9, nawa, ściana północna
- Odkrywka nr 10, prezbiterium, ściana wschodnia

❖ TABELA STRATYGRAFICZNA

Charakterystyka warstwy	Nr 1	Nr 2	Nr 3	Nr 4	Nr 5	Nr 6	Nr 7	Nr 8	Nr 9	Nr 10
Lico muru, cegła										
Lico muru, kamień										
Tynk wapienno-piaskowy, gruboziarnisty wypełniacz										
Pobiała										
Warstwa barwna, biała										
Warstwa barwna, chłodna szarość										
Pobiała										
Warstwa barwna, łososiowy										
Warstwa barwna, szarość ciemna										
Szary										
Zacierka cementowa										
Warstwa barwna, ugier jasny										
Warstwa barwna, ugier ciemny										
Warstwa barwna, współczesna										

❖ PODSUMOWANIE WYNIKÓW

- W trakcie badań odkryto 13 warstw technologicznych, 7 faz historycznych łącznie z obecną
- Lico muru: budowa niejednolita. W odkrywkach nr 1,2,5,7 materiał ceramiczny cegła, w odkrywkach nr 3, 10 kamień
- We wszystkich odkrywkach pierwszą warstwą technologiczną stanowi tynk wapienno-piaskowy, w kolorze ciepłej szarości, z wyraźnym wypełniaczem, kładziony w jednej grubej warstwie. Tynk w miejscach odkrywek był w dobrym stanie: duża spoistość, zwarty, dobra adhezja do podłoża
- Pierwszą warstwą leżącą bezpośrednio na tynku jest pobiała, odkrywki nr 1,2,3,4,8,9,10, na niej bezpośrednio biała monochromia, odkrywki nr 1,2,3,9

❖ WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Przeprowadzone badania wykazały że w kościele, w pasie do wysokości 1,6 m wykazały występowanie późnej warstwy XIX w. polichromii- boniowanie szare na białej pobiałe. Warstwa ta położona jest na tynku wapienno-piaskowym z grubym wypełniaczem kwarcowym. W miejscach gdzie nie doszło do krystalizacji soli wskutek pociągania kapilarnego tynki są zwarte w dobrym stanie.

Farba olejna, tworząca nie oddychającą powłokę uniemożliwiła wymianę wilgoci pomiędzy ścianą a otoczeniem co doprowadziło do obecnych zniszczeń. Cementowe zacierki tynku przyczyniły się do wtórnego zasolenia ścian. W najgorszym stanie obecnie jest ściana północna nawy. Zniszczenia występują miejscowo.

Zaleca się:

- Usunąć warstwę farby olejnej
- Odkucie miejscowe zniszczonych tynków
- Dezynfekcje ścian do wysokości 2 m
- Wzmocnienie tynków osłabionych preparatami krzemianowymi w obrębie badanych miejsc
- Wykonanie tynków chłonnych, renowacyjnych o zbliżonej fakturze uziarnieniu
- Pomalowanie ścian

PROPOZYCJA KOLORYSTCZNA DLA WNĘTRZE KOŚCIOŁA¹

Partię prezbiterium wraz z łukiem tęczowym i ścianą tęczową po obu stronach, na której znajdują się historyczne ołtarze boczne proponuję się pomalować farbami wapiennymi/kredowymi w kolorze różowym NR NCS 01014

a prezbiterium w kolorze złamanej bieli w ciepłej tonacji. Pomalowanie kościoła powinno zostać poprzedzone wykonaniem próby

---

¹ Przy założeniu nieodkrywania XIX w. polichromii, można rozważyć pomalowanie ścian farbami wapiennymi, bez skuwania warstw historycznych, wzmocnieniu osłabionych tynków, wykonaniu reperacji lokalnych zaprawą wapienną o analogicznym lokalnie uziarnieniu. Przy malowaniu ścian należy badania powyższe uzupełnić odkrywkami w wyższych partiach ścian.

Kolory wg palety NCS

Dla partii nawy
łącznie z chórem i
kruchtą zakrystią w
kolorze
NCS 0109

0106 BIANCO SPONCO

0107 MAGNETA

0108 BIANCO DI SACCO

0109 BIANCO CREMA

0104 BIANCO ROSATO

0105 BIANCO PERLA

0106 PANNA

0107 AUREO CHIARO

0108 BIANCO PLATINO

0109 AVORO

RenovArt

Katarzyna Wantuch-Jarkiewicz
ul. Witebska 14, 51-351 Wrocław

tel.: 608 309 908 • NIP 956-111-19-19

G. Vautour-Jarkiewicz

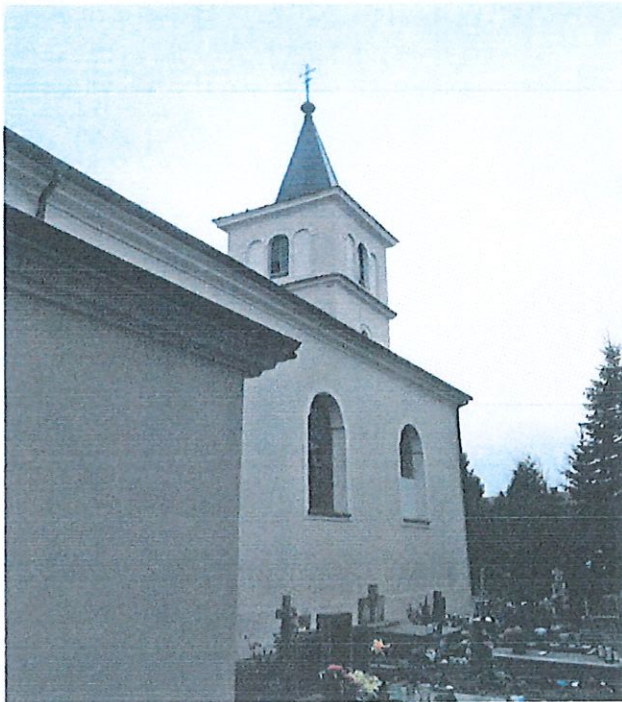

**BALUSTRADA CHÓRU. DATY POWSTANIA KOŚCIOŁA – 1755
ORAZ REMONTÓW: 1850, 1904, 1967, 1984**

**Dokumentacja fotograficzna. Ilustracja stanu zachowania oraz wyników badań
(autor zdj. A. Jarkiewicz)**

Dokumentacja fotograficzna

Fasada północna

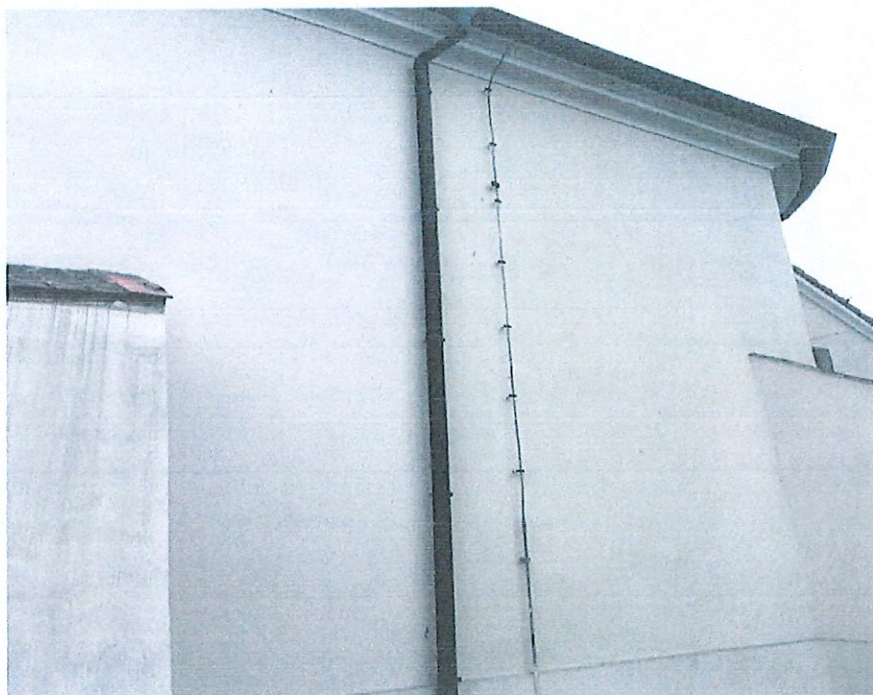
Fasada północna, widok na wieżę, (widoczna nowa instalacja odgromowa)

Fasada wschodnia, widok na prezbiterium

Fasada północna, instalacja odgromowa

Fasada północna, część wschodnia, widoczne ślady glonów, nowy drenaż wokół murów

Fasada południowa, nowe rury spustowe, koryta odprowadzające deszczówkę

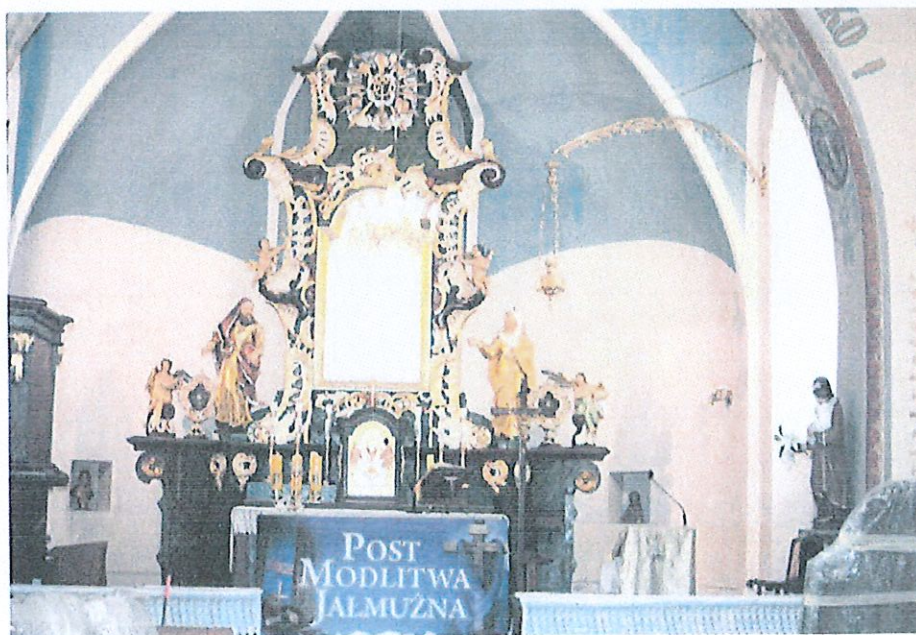

Fasada południowa, drenaż wokół muru

Prezbiterium, ściana południowa

Prezbiterium

Nawa, ściana północna, widok ogólny

Nawa, ściana południowa

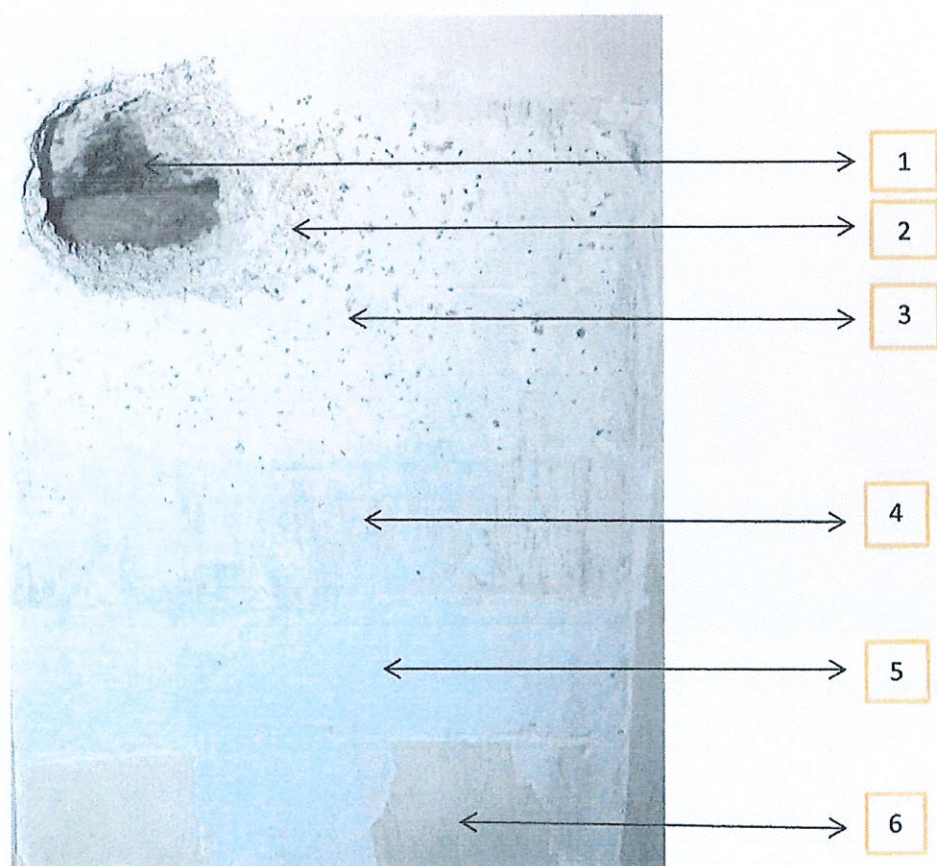

Nawa, ściana północna, wysolenia na wysokości brudnika

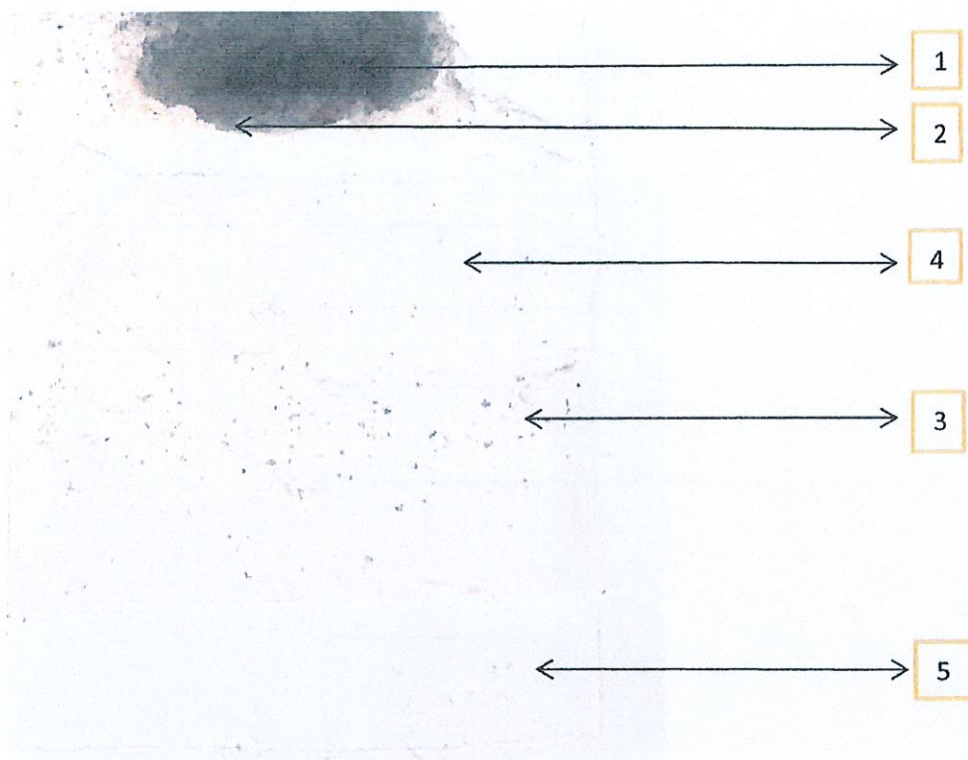
Nawa, ściana północna, wysolenia w partii przyziemia

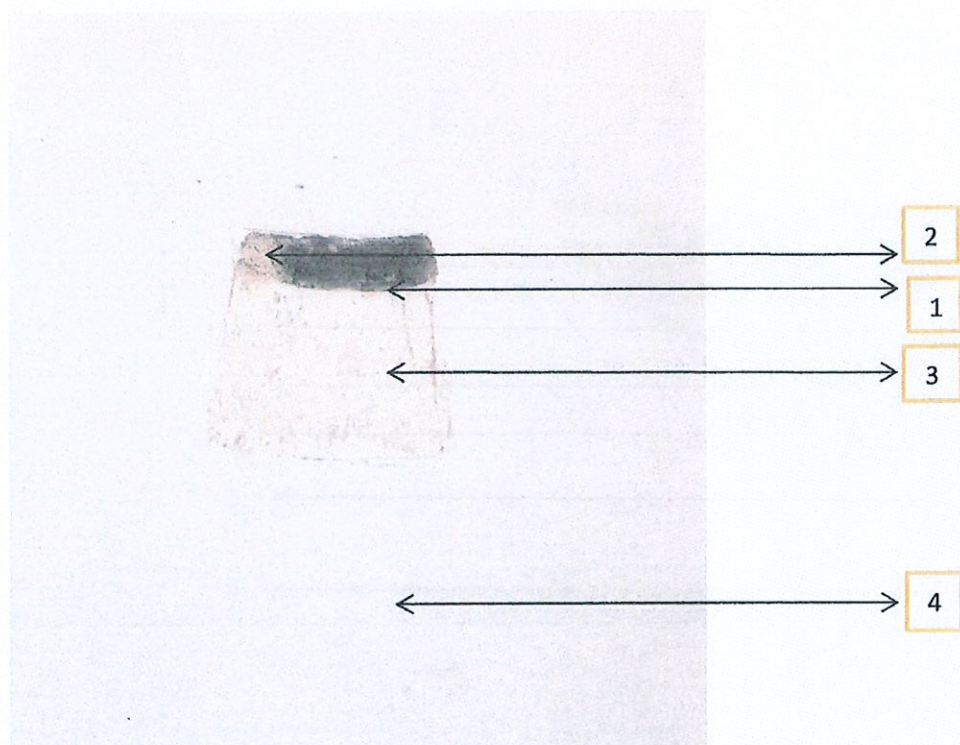

Ściana południowa, prezbiterium, odkrywka nr 1

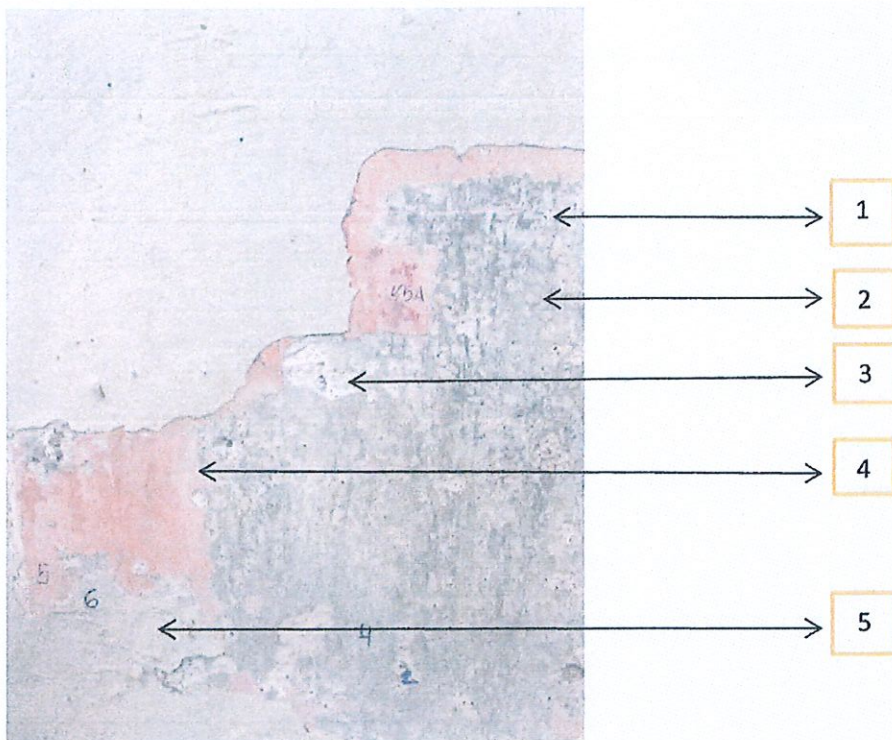

Ściana południowa, prezbiterium, odkrywka nr 2

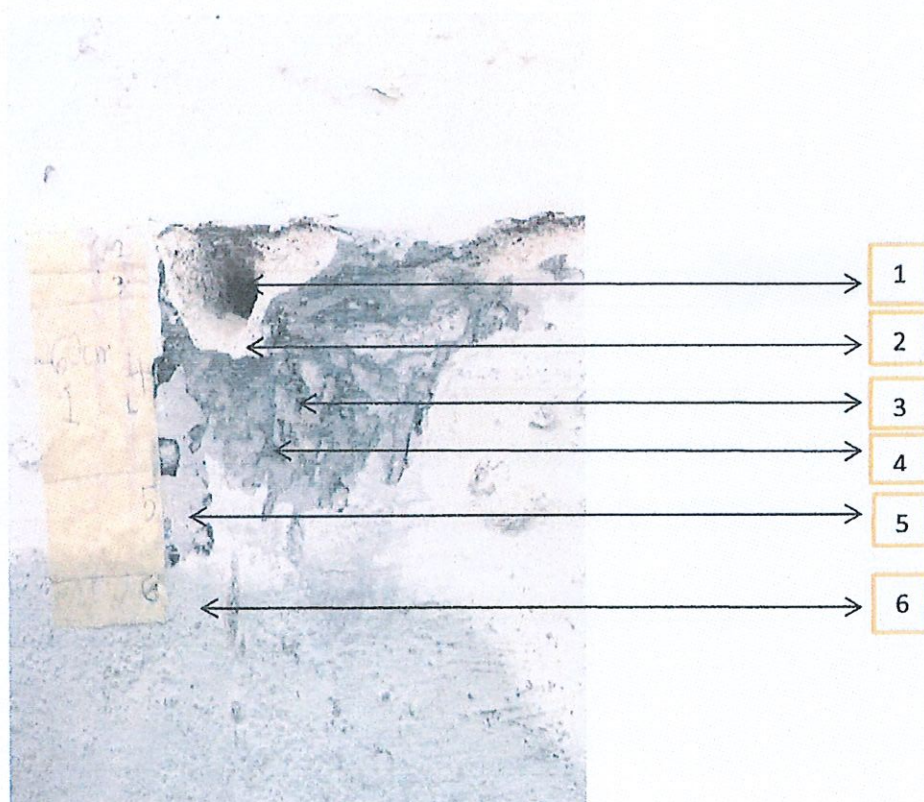

Ściana południowa, sonda, odkrywka nr 3

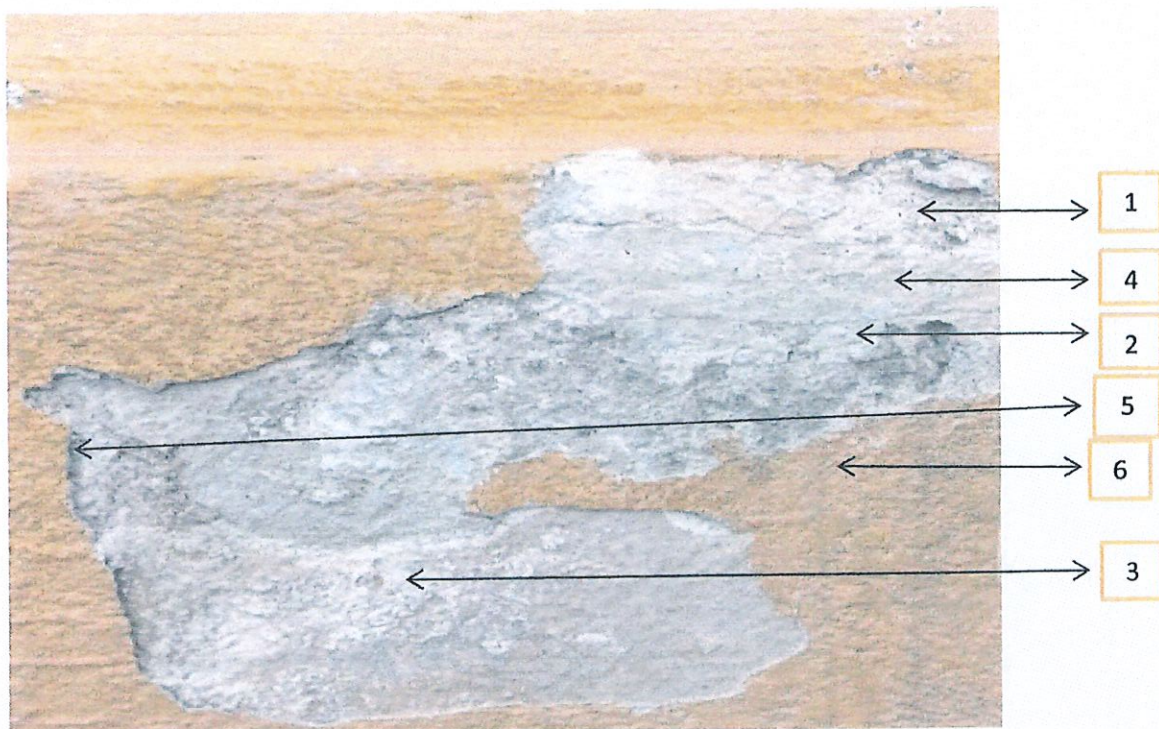

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 4

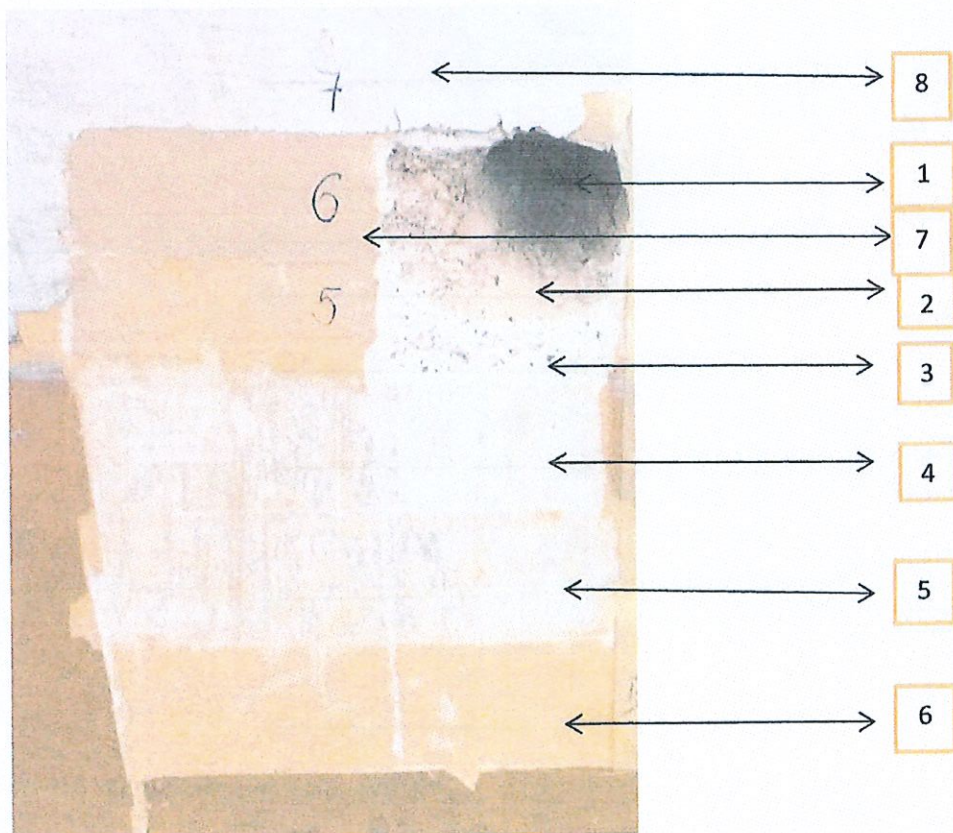

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 5

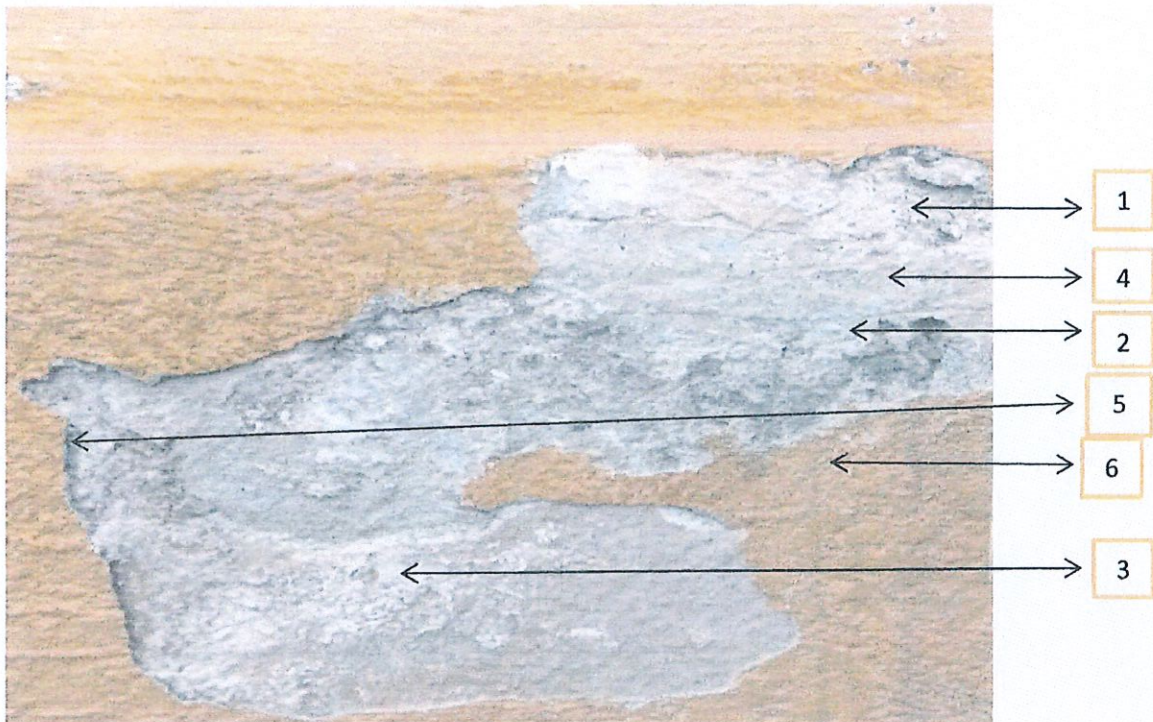

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 6

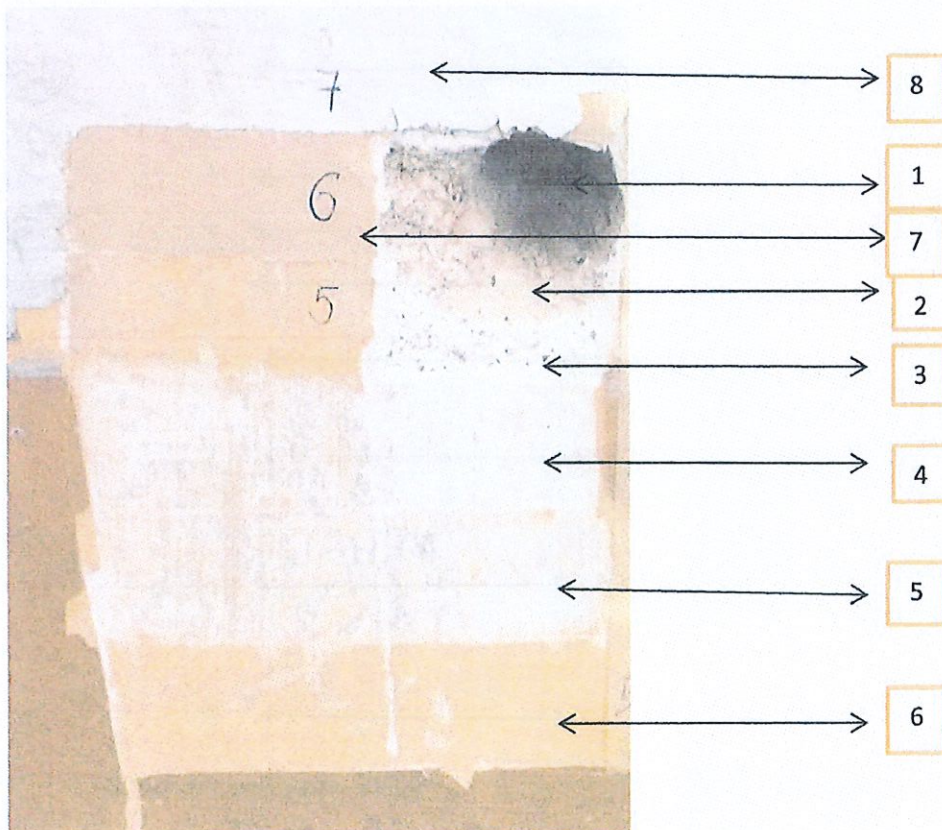

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 7

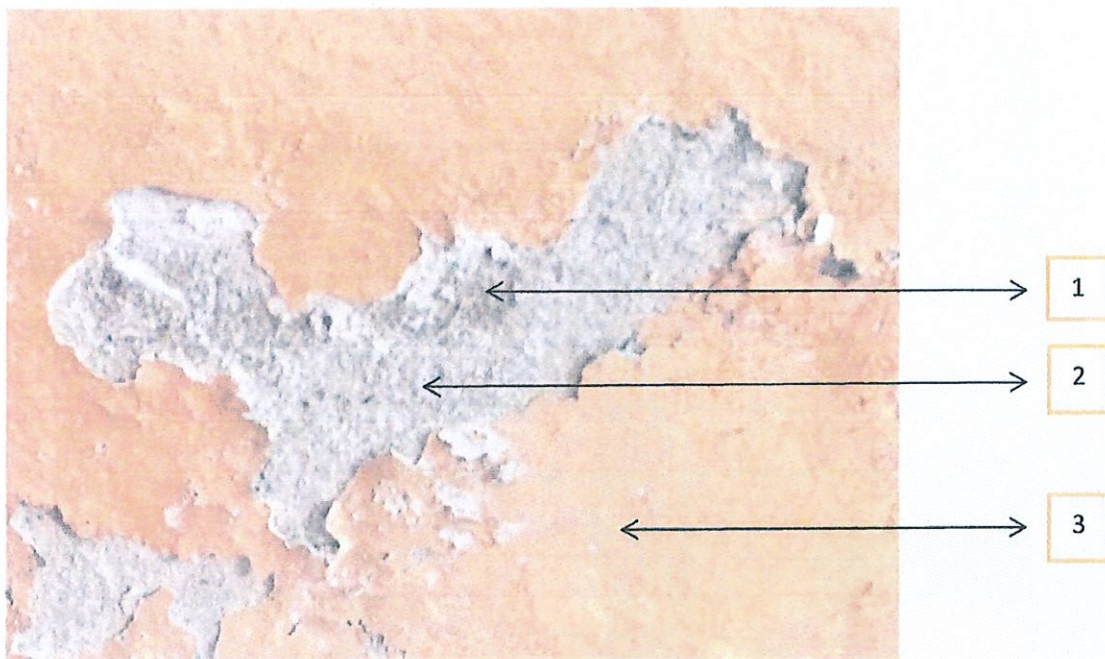

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 6

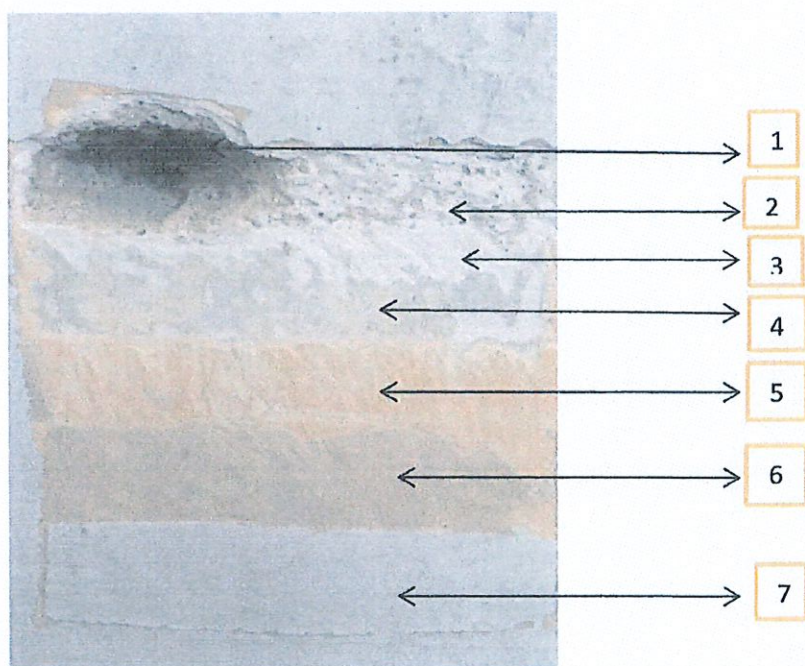

Nawa, ściana południowa, odkrywka nr 7

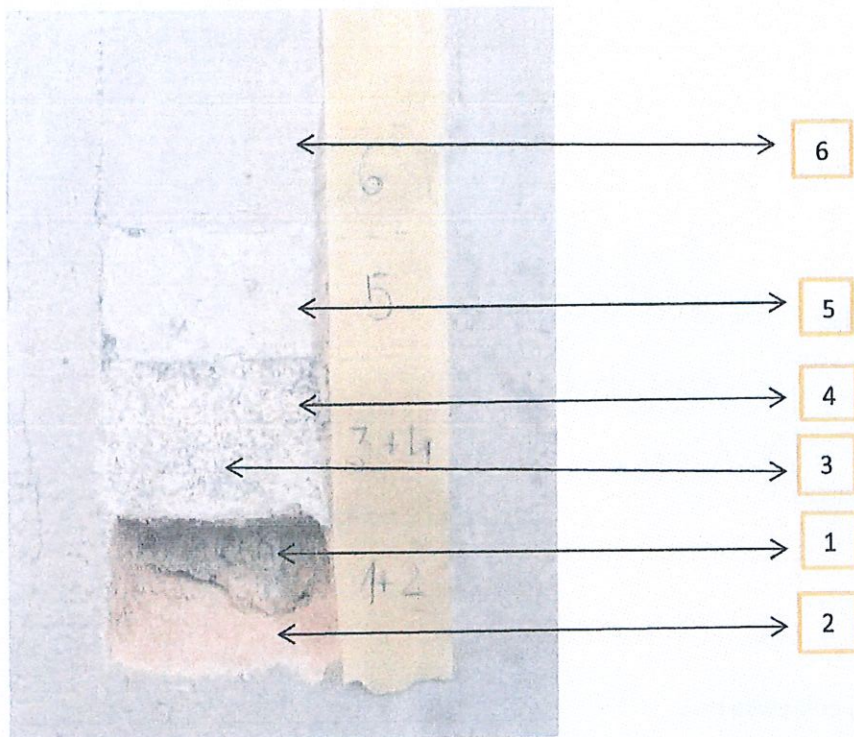

Nawa ściana południowa, odkrywka nr 8

Nawa, ściana północna, odkrywka nr 9

Prezbiterium, ścian wschodnia, odkrywka nr 10

RenovArt

Katarzyna Wantuch-Jarkiewicz
ul. Witebska 14, 51-351 Wrocław
tel.: 608 309 908 • NIP 956-111-19-19

K. Wantuch-Jarkiewicz